

Zo vreemd een groep

Abstract

In the history of Dutch, the construction in which an adverb of degree 'zo' (Eng. 'so') modifies the adjective in an (indeterminate) nominal group occurs in at least three ways: (a) 'zo groot een man' (b) 'zo een grote man' and (c) 'een zo grote man' (i.e. with 'zo' in different positions with regard to the adjective and the indefinite article). This article shows that for the oldest period of Dutch, a fourth construction is to be assumed, viz. one without an article: 'zo grote(n) man' (x). While what little literature there is on the subject consistently stresses that (x) 'zo groten man' is an enclitic result of (a) 'zo groot een man' we reach the entirely contrary conclusion that (a) - probably a mere literary variant - is a reanalysis of (x), in which '-en' is historically a flexional ending.

1. Inleiding

De geschiedenis van de nominale groep in het Nederlands is, zelfs maar op eenvoudig descriptief niveau, nog zeer onvoldoende beschreven¹. Vergeleken met bijvoorbeeld de positie van het werkwoord, waarnaar relatief veel onderzoek is gedaan, komt de volgorde binnen nominale groepen er bekaaid van af. Een van de kwesties die daarbij aan de orde moeten komen, zijn groepen als *zo groot een man*.

Zeker vanaf de 17de eeuw komen we naast elkaar tegen de constructies: *zo groot een man*, *zo een grote man*, en *een zo grote man*. We noemen ze kortheidshalve en zonder enige descriptieve pretentie: (a), (b) en (c):

(a) zo groot een man;

(b) zo een grote man;

(c) een zo grote man.

¹ Wij danken Sjef Barbiers, Evie Coussé, Georges De Schutter, Frank Joosten, Netty van Megen en Roxane Vandenberghre voor het kritisch nazien van een eerdere versie.

Over (b) en (c) is al helemaal weinig te vinden. Constructie (a) krijgt naar verhouding nog de meeste aandacht. Dat zal wel komen doordat (a) thans niet meer bestaat: de filologische traditie waaruit onze historische syntaxis voortkomt, had vooral belangstelling voor zaken die destijds anders waren dan nu, en uit dien hoofde opheldering vergden. Als constructie (a) ter sprake komt in de literatuur, dan is het meestal om erop te wijzen dat in bijvoorbeeld

(1) zoo grooten slaverny

(2) ick heb so moeyn vyer

een enclitisch onbepaald lidwoord verstopt zit. Zo bijvoorbeeld in Weijnen (1976, 46). Nadat hij enkele voorbeelden heeft gegeven (veelal helaas te kort om te kunnen zien welke functie de groep in de zin vervult, hetgeen van belang is om te kunnen bepalen of we met een datief- of accusatiefvorm van doen hebben dan wel met een enclitisch lidwoord), zegt hij:

“De spelling: *soo onvermoeybr 'een vijjt* uit Baeto 687 bewijst dat men in deze gevallen het lidw. v. onbep. voelde” (Weijnen 1976, 46).

Belangrijk is ook zijn uitspraak:

“Bijna regelmatig is -en bij alle geslacht enkelvoud als *so, sulck(en), dus, dusken, sucken, een so, hoe, wat, te voorafgaat*” (Weijnen 1976, 46).

Wij zullen ons in dit artikel beperken tot constructies met *so*. Weijnen heeft wel gelijk dat bij die andere woordjes zich deels parallele verschijnselen voordoen, maar het ziet er naar uit dat het toch nogal ongelijksoortige elementen zijn die hij bijeen neemt. Zo is *sulck(en)* een pronomen, in tegenstelling tot het bijwoord *so* (en *dus* en *te*), en dat kan, doordat het zelf geflecteerd kon worden, voor extra complicaties zorgen. De vormen *dusken* en *sucken* lijken zelf al het element *-en* te bevatten waarvan hier nu juist de analyse aan de orde is. Bij *wat* deed zich wel constructie (a) en (b) voor, maar niet (c). Kortom: het lijkt verstandig ze niet meteen bijeen te nemen. Wat niet wegneemt dat de door Weijnen gestelde analogie tot op zekere hoogte reëel is; in een later stadium zal beslist ook de samenhang onderzocht moeten worden.

Het fenomeen *zoo grooten slaverny* enz. is inderdaad zeer algemeen in de 17de eeuw, zowel met een los gespeld als met een aaneen geschreven lidwoord. Andere, eveneens korte, vermeldingen van constructie (a), met wat voorbeelden, vinden we in vHelten (1881, 106-107), Heinsius (1897, 159); vdVeen (1905, 34-35 en 49); MNW II, kol. 532; Stoett (1923, 90); Verdenius (1946, 242), vLeuvensteijn (1985, 178) en het WNT (passim).

Er is in de vakliteratuur echter weinig of niets te vinden over de relatie, structureel en/of chronologisch, van (a) met de constructies (b) en (c). Is (a) de oudste, en hebben zich later (b) en (c) ontwikkeld? In ieder geval is (a)

thans niet of nauwelijks meer mogelijk. Sinds wanneer bestaan (b) en (c)? Is (a) vervangen door, opgevolgd door, verdrongen door (b) en (c)? Hoe of waarom komt het lidwoord in (a) op zo'n “vreemde” plaats na het adjectief? Is (a) een Germaans erfstuk? Of is (a) pas ontstaan in de Oudnederlandse of Middelnederlandse periode? Dat zijn de vragen die hier een eerste verkenning krijgen.

2. Complicaties

Wanneer men probeert aan de hand van een corpus van oude teksten een inventarisatie te maken van het voorkomen van constructie (a) door de eeuwen heen, stuit men al gauw op een lastig descriptief probleem. Dat laat zich demonstren aan een van de vroegste attestaties:

(3) *so groten* slach hi *me gaf/* dat hi *m* undern ougen *af/* dat uleisch al uan

dien beine (Aiol, CG II-1, 325, 527).

Bij een zin als deze dringt zich namelijk de vraag op of *groten* zo'n enclitisch lidwoord bevat, danwel opgevat kan (of: moet) worden als accusatiefvorm. Het substantief *slach* is masculinum, en een accusatief *groten* zou daar perfect bij passen.

Dit descriptief probleem is verre van marginaal. In feite krioelt het van de gevallen die onbeslisbaar zijn. Zelfs als men zich zou beperken tot een verzameling van nominatieven plus de gevallen waarin het lidwoord door een spatie van het adjectief gescheiden is als in

(4) *So hovesch een cnape* is Martinet (R 1217),

is het probleem geenszins opgelost. Dat komt doordat de ontwikkelingen bij constructie (a) doorkruist worden door een drietal andere ontwikkelingen die ons geregeld het zicht vertroebelen: deflexie, accusativisme en spellingconventies.

De geschiedenis van de deflexie is nog maar beperkt in kaart gebracht. Met name in het latere Middelnederlands en het 16de-eeuwse en 17de-eeuwse Nederlands komen we soms erg grillige patronen tegen. Daarenboven moet rekening gehouden worden met het zogenaamde accusativisme, het gebruik van accusatiefvormen in nominativo, vooral sedert het latere Middelnederlands maar met eerdere attestaties (vLooen 1996). Adjectiefvormen op *-en*, ook in nominatief masculinum, bevatten dus niet noodzakelijk een enclitisch onbepaald lidwoord. Ten slotte wordt de problematiek verder bemoeilijkt doordat de spellinggewoonte om alle woorden met spatie te schrijven weliswaar pas in de 16de eeuw vrij algemeen wordt, maar er zijn eerdere

aanzetten. Daardoor zullen 16de- en 17de-eeuwse vormen op *-en* anders opgevat moeten worden dan dito uit de 13de eeuw; maar bij allemaal zonder dat men echt zeker is van de interpretatie.

3. Opzet

Gegeven deze situatie vol onduidelijkheden is het voorlopig weinig zinvol om te proberen op basis van een groot corpus van oude teksten een inventarisatie te maken van het voorkomen van constructie (a) door de eeuwen heen: het aantal betwijfelbare en onbeslisbare gevallen zou enorm zijn.

Voor een eerste verkenning mag daarom meer verwacht worden van een analyse van een beperkter aantal zinnen: eerst nadenken, dan pas tellen. We maken daarbij gebruik van het materiaal zoals dat verzameld is voor de *Geschiedenis van de Nederlandse Syntaxis* (in voorb.). Dat is tamelijk omvangrijk en divers, maar het heeft ook zijn beperkingen. Er wordt namelijk steeds gezocht naar het voorkomen van verschijnselen ("geschoten op alles wat beweegt"); is een verschijnsel eenmaal in een bepaalde periode of tekst met een aantal citaten voldoende zeker vastgesteld, dan worden van dat verschijnsel in die periode of in die tekst geen verdere attestaties verzameld. Op die manier verkrijgt men bij een voldoende groot aantal teksten een redelijk beeld van het voorkomen van verschijnselen in een bepaalde periode, en bij implicatie van het niet voorkomen van andere verschijnselen. Maar er kunnen natuurlijk geen precieze kwantitatieve gegevens aan ontleend worden.

Waar mogelijk of nodig wordt dit materiaal aangevuld met wat in de literatuur geboden wordt. We zullen onze gegevens over zeven perioden verdelen: Oudnederlands, Vroegmiddelnederlands (1200-1350), Laattmiddelnederlands (1350-1500), 16de eeuw, 17de eeuw, 18de eeuw en 19de eeuw.

4. Gegevens

Periode I (Oudnederlands)

Wanneer we in het vroegste overgeleverde Nederlands op zoek gaan naar constructies met zo + adjectief, vinden we in de Wachtendonckse Psalmen (circa 900) een type dat hierboven nog niet genoemd is, namelijk zonder lidwoord:

- (5) **so eiselika** thing sint uerck thina (WP 65,3) (quam terribilia sunt opera tua).

Zo ook in de Williram (circa 1100):

- (6) **so lango her so starko** thing thurgh mich leyth (LW 79, 9).

Laten we dit constructie (x) noemen. Constructies als (a), (b) of (c) zijn ons uit de Oudnederlandse periode niet bekend.

Periode II (1200-1350)

Naast betwijfelbare gevallen als het hierboven al gegeven Aiol-citaat, treffen we in periode II meestal zinnen aan als:

- (7) **es hi so sufficient** man dat hi .ij. iwant hebbe (Brugge 1282; CG I-1, 681, 31; geciteerd in VMNW 4417);

- (8) want met **so groter** onwerde bestaet den fieren man (Nat. Bl. geciteerd in VMNW 4417);

- (9) ende vreghd hem wat di drierhand cleder bedieden di hem waren aen met **so groter** glorien ghedaen (geciteerd in VMNW 4417).

Hier treffen we dus de lidwoordloze constructie (x) aan. Constructie (a) komt echter ook voor:

- (4) **So hovesch een cnape** is Martinet (R 1217);

- (10) dat hi ter were/ brochte **so wel berecht een here** (MS III 400).

De constructies (b) en (c) zijn ons uit het vroege Middelnederlands niet bekend. Evenmin trouwens uit periode III en IV. Het voorkomen van enkele constructies (a) geeft grond voor twijfel in sommige andere gevallen, à la (3). Immers, waren er geen voorbeelden van (a) te vinden, dan zouden we voor periode II moeten besluiten dat enkel constructie (x) voorkomt, en ook (3) daartoe moeten rekenen.

Periode III (1350-1500)

Meestal treffen we constructie (x) aan:

- (11) doen ic **soe groete** coude leet (JC 141, 31);

- (12) dat ic **soe grote** banghicheit soude liden (JC 143, 88);

- (13) dat so quaet vule volc en soude in **so heylighe** stat niet gaen (RM 68).

Soms echter constructie (a):

- (14) ist dat met ombehoetheit der oghen **so groet een** man is ghevallen (AU 46).

Daarom moeten we waarschijnlijk

- (15) **soe menighen** anxt, soe menigen toerm/ is biden sonden hier te voren/ gheschiet (HI 233, 167)

ook opvatten als een constructie (a): het woord *anxi* is weliswaar masculinum, maar de groep is subject (tenzij het een vroeg voorbeeld van accusativisme is). Minder zeker is of we

(16) ende vergoten wort tot **soe cleynen** profijt (JC 173, 110)

als een constructie (a) mogen opvatten, omdat een interpretatie met naamvalsflexie hier perfect mogelijk is.

Constructie (b) en (c) zijn ons uit periode III niet bekend. Wel is het aantal betwijfelbare gevallen in deze periode groter dan in periode II. En er zijn een enkele keer constructies als:

(17) Mer als **een so coenen ridder** comen sal, die se sal dorren cussen, die en sal niet steruen (RM 20),

die we een mix van (a) en (c) zouden kunnen noemen. Mogelijk een voorbode van (c).

Periode IV (1500-1600)

In periode IV treffen we vooral gevallen aan als

(18) Diomana dit al tsamen aenhoorende en conde haer niet ghenoech verwonderen van dat hy **so edelen** ridder was (TEF 76);

(19) En al waert ghij noch **so groten** dronckaert,/ ghij sultet doen! (Drie kluchten, Stoett, 63);

(20) **zo quaden** beest is quaghewoonte (*Twespraak* 86),

waarvan er weliswaar veel betwistbaar zijn, maar waartussen meer dan waarschijnlijk ook veel constructies van het type (a) zijn. Ook zijn er zinnen als:

(21) Och, 't is **een soe properen, soeten** grondeken (*Drie kluchten*, Stoett, 76),

die we weer, juist als bij periode III, een mix van (a) en (c) kunnen noemen; mogelijk een voorbode van (c). Overigens zijn ons geen eenduidige gevallen van constructie (b) of (c) uit periode IV bekend. Ook van constructie (x) kunnen we hier geen voorbeeld noemen. Dat zal wel toevallig zijn; waarschijnlijk heeft ze in de 16de eeuw wel bestaan, want we kennen 17de-eeuwse voorbeelden. Constructie (x) zal schaars geworden zijn.

Periode V (1600-1700)

Af en toe treffen we in de 17de eeuw nog constructie (x) aan:

(22) Waer hoortmen erghen meer **soo wonder** dingh vermonden (vMander, *Schilder-boeck*);

(23) sijn sotten grillen maecken hem **soo treffelijcke** zetel waerdig (Focquenbroch, *De min in 't Lazarus-huys*).

Veruit het meest gangbaar in de 17de eeuw is echter constructie (a), zowel los gespeld als aaneengeschreven (zie hierover verder paragraaf 5):

(24) dat hy, aan 't verrouwen, gestelt van de burghery op hem, in **zoo hoogh een** nootd, niet beswyken kon (HH 277);

(25) Maar in 't gemeen verhief 't beslaaghen van **zoo stout een** stuk zynen naam ten hemel toe (HH 271);

(26) wanneer iemand **so groten** vermaeck schept in (...) sinspellinge op te soecken (DU 113);

(27) gy lieden (...), die uwe daegelijckse oeffeningen nu **so langen** tijt op de Hebreuwsche taele hebt geleyt (DU 116),

Daarnaast treffen we in de 17de eeuw, bijvoorbeeld bij De Ruyster, ook al eens constructie (b) aan:

(28) **soo een onstuymych** weder (geciteerd in Koelmans 2001, 126);

(29) **soo een onaengeseyn** deseyn (geciteerd in Koelmans 2001, 126),

waarbij Koelmans noteert: "De stap naar grafisch *soon* zet De Ruyster nergens" (Koelmans 2001, 126). Zo ook geregeld bij bijvoorbeeld Focquenbroch. Heel af en toe treffen we ook constructie (c) al aan (Bredero):

(30) met **een soo lichte** quant (vdVeen 1905, 49).

Periode VI (1700-1800)

Normaal is in de 18de eeuw (in geschreven taal!) nog steeds constructie (a):

(31) [toen] ontstond 'er **zo geweldig een** gejuich en getroep () dat (...) (KO III 205);

(32) naerdien hy my nogh **zoo weldadigh en vernuftigh eenen** Vrient in de werelt doet aentreffen (B 22).

Moonen (1706, 261) vermeldt expliciet deze uitzondering op zijn regel dat "het byvoeglyke naemwoort (...) het geslachtwoort van het zelfstandige scheidt"; d.w.z. dat normaliter het adjectief tussen lidwoord en substantief in staat. Die situatie doet zich voor bij *zulk, zoodaenigh, hoedaenigh* en *al* (--*zulke een* *gave*, --*al het goet*, --*zoodaenigh een gewelt*), en "wanneer de byvoeglyke naemwoorden de bywoorden *hoe, zoo, te en al te* (...) voor zich

ontfangen" (Moonen 1706, 261). Daarbij "versmelt" niet zelden het lidwoord met het adjectief:

(33) met **zo grooten** overvloed van kwaadaardigheid (HS 206).

Al in periode V aangetroffen maar in periode VI veel frequenter is constructie (b):

(34) met **zo een stoute** meid als uwe dienares (WD 464).

Bij Wolff en Deken, tweede helft 18de eeuw, is (b) zelfs veruit de meest gangbare constructie. Het oudere *zo groot een man*, (a) dus, zal dan intussen ouderwets of schrijftalig geworden zijn. Daarnaast treffen we in periode VI, evenals reeds in periode V, constructie (c) aan, maar nog steeds niet vaak. Bij Weyerman bijvoorbeeld uitsluitend (b), en geen (c).

(35) [hoe hij] toch verliefd kan zyn op **een zo vrolyk**, lugtig, stout meisje, als uw Saartje toch maar is (WD 432);

(36) wees **een zo goed** man, als gy een zoon, een broeder, een meester waart (WD 736).

Periode VII (1800-1900)

In de 19de eeuw wordt constructie (a) nog steeds aangetroffen, maar de frequentie neemt merkbaar af.

(37) dat haar tot **zoo duur een** prijs moest komen te staan (Bilderdijk 1822, 141);

(38) daarom heeft dit briefje **zoo zonderling een** vorm (Potgieter, in een brief van 18 augustus 1864; ed. G. Busken Huet 1901, 63).

Zeker zo gewoon is dan constructie (b):

(39) het was **zoo'n** mooi verschiet! (Kinker, *De menschheid in 't Lazarushuis*);

(40) treuren over **zoo'n** jammerlijk ongeval (HA 304).

(41) 't Is zeker weer **zoo'n** ellendig Studentensoupeetje (Klikspaan, *Studenten-typen*).

Daarnaast komt ook constructie (c) al wat vaker voor:

(42) en op **een zoo hachlijke** wijze (Bilderdijk, *Aenmerklijke luchtreis*);

(43) **een zoo gezocht** en onontbeerlijk persoon (Klikspaan, *Studenten-typen*).

5. Bespreking

Vatten we onze bevindingen samen, dan is het volgende schema op te stellen:

I	(Ondl)	x
II	(1200-1350)	x a
III	(1350-1500)	x a
IV	(1500-1600)	? a
V	(1600-1700)	x a b c
VI	(1700-1800)	a b c
VII	(1800-1900)	a b c
thans		
		b c

Het ziet ermaar uit dat de chronologie zo is geweest dat eerst constructie (x) zich voordeed, dat vervolgens (a) opdook, dat daarna (x) min of meer verdween of toch steeds beperkter werd, en (b) en (c) zich aandienen. Het is natuurlijk mogelijk dat een (nog) grotere verzameling teksten een enkel eerder voorbeeld oplevert van (b) of (c). Maar die zullen vóór de 17de eeuw toch uiterst schaars zijn. Het zal ons schema niet wezenlijk veranderen. Het zelfde geldt voor een wellicht nog te vinden later voorbeeld van (x) of (a). Wellicht is (x) zelfs niet totaal verdwenen. We houden voor mogelijk dat men nog kan zeggen: *Ik denk niet dat hij zo grote verantwoordelijkheid aankan*. Hoe dit verder ook zij: de gangbare types zijn tegenwoordig (b) zo 'n *grote verantwoordelijkheid* en (c) *een zo grote verantwoordelijkheid*.

De grotere ouderdom van (x) boven (a) is overigens ook om een andere reden dan uit bovenstaand schema blijkt, aannemelijk. In de eerste plaats verschijnt het onbepaalde lidwoord pas rond de 10de eeuw. In de Wachten-donckse Psalmen (ca. 900) is het er nog niet, in de Egmondse Williram (circa 1100) wel. Het gebruik ervan is in de Williram en in het Middelnederlands overigens nog volop in beweging en op veel punten merkbaar verschillend van het tegenwoordige gebruik. In de tweede plaats is voor het Engels al wel eens gesteld dat *so hardy a here* pas in de 13de eeuw voor het eerst verschijnt. En "similar constructions with *too, how, full and thus* do not occur until the fourteenth century" (CHEL II, 215). Een parallelle ontwikkeling in het Nederlands is waarschijnlijk.

De talrijke betwijfelbare gevallen (flexie of enclitisch lidwoord?) zijn waarschijnlijk niet enkel maar een descriptief probleem voor de hedendaagse onderzoeker, maar ook precies de situatie waaruit door herinterpretatie van de casusuitgang tot lidwoord constructie (a) kon ontstaan. Dat is wat wij veronderstellen, en nu willen toelichten.

Weijnen (1976, 46) heeft wel gelijk dat 17de-eeuwse spellingen als *so onvermoeybr' een vlijt* aantonen dat men in de constructie een lidwoord aanvoelde, maar men moet dan meteen ook vaststellen dat Middelnederlandse spellingen als in (4) *So hovesch een cnape is Martinet* (R 1217) schaars zijn, en waarschijnlijk pas 14de-eeuws. Overigens staat tegenover Weijnen observatie dat zelfs in de 17de eeuw, als clisisvormen al meestal geweerd worden, een schrijfwijze als *wanneer iemant so groten vermaeck schiept in (...)* *sinspellinge op te soecken* (DU 113) nog heel veel voorkomt. De situatie is waarschijnlijk gedurende eeuwen nogal diffuus geweest, waarbij de eerste schaarse herinterpretaties reeds 13de-eeuws waren, en waarbij zelfs nog in de 17de eeuw lang niet voor iedereen vaststond dat de constructie een lidwoord bevatte. Het ziet er naar uit dat Stoett (1923, 90) wel wat voortvarend hetgeen hij voor de 17de eeuw in de vakliteratuur had gelezen, van toepassing verklaard heeft op het Middelnederlands. In de Middelnederlandse periode zal door de meeste taalgebruikers

(44) ende vergoten wort tot **soe cleyenen** profijt (JC 173, 110),

als een vorm met casusuitgang opgevat zijn, en niet als vorm met enclitisch lidwoord.

In dit verband is een observatie van Van Haeringen bijzonder interessant. Ofschoon hij zelf geneigd is vooral clisisvormen te zien in het Middelnederlands, wijst hij erop dat het "merkwaardig" is, "dat we in het oudere Middelnederlands (...) nooit eens een geflecteerde vorm van *een* in deze enclitische positie aantreffen" (vHaeringen 1953/1954, 176). Onzes inziens is dat een extra argument dat het aanvankelijk niet een lidwoord was, maar een flexie-uitgang.

In de 17de eeuw, wanneer men een los lidwoord spelt, zien we wel buiging, als in

(45) naa dat zy, zeeven maanden, met **zoo fel eenen** vyandt gestreeden (...) hadden (HH 313);

(46) dat hy, aan 't vertrouwen, gestelt van de burghery op hem, in **zoo hoogh eenen** noodt, niet beswyken kon (HH 277).

Maar zelfs in de 17de eeuw, in de eveneens talrijke zogenaamde clisisvormen, ontbreekt flexie, hetgeen niet voor de clisistheorie pleit. Althans lang niet iedereen zag er een lidwoord in.

Van Haeringen schrijft: "Als inderdaad de gangbare verklaring van de eigenaardige vormen juist is [nl. *zoo grooten slaverny* etc. ontstaan uit clisis; vdH. & vdV.], dan mogen we op zijn minst vaststellen dat de oorspronkelijke geleiding al vroeg verduisterd is" (vHaeringen 1953/1954, 177). Wij menen

dat er gegronde redenen zijn om aan te nemen dat die "gangbare verklaring" niet juist is, en dat veeleer constructie (x) de oudste is, waaruit door herinterpretatie van de flexievorm tot lidwoord constructie (a) ontstond, een lidwoord dat in toenemende mate ook wel los geschreven werd.

6. Slot

Precies andersom dus dan bij de "gangbare verklaring", die steeds benadrukt dat *zo groten man* het enclitisch resultaat is van *zo groot een man*, stellen wij onze analyse dat *zo groot een man* (constructie a) zijn ontstaan te danken heeft aan een heranalyse van *so groten man*, waarin *-en* van huis uit casusflexie was.

Het is niet zeker of constructie (a), in zijn gedaante met los geschreven lidwoord, werkelijk tot de alledaagse taal heeft behoord. Het is mogelijk dat *zo groot een man* alle eeuwen van zijn bestaan slechts een schrijftalige weergave is geweest van een gesproken *zo groten man*. Waarbij de schrijvers en de spellers in feite een onjuiste analyse maakten van de gesproken realiteit. Aanvankelijk is dat, naar ons idee, zelfs wel zeker. Of het ook voor de 17de en 18de eeuw geldt, is minder duidelijk. Met de terminologie van P.C. Paardekooper zou men misschien kunnen zeggen dat *zo groot een man* "tekst" is, en *zo groten man* "taal". Of *zo groot een man* wellicht vanuit "tekst" ook doorgedrongen is tot "taal", lijkt ons moeilijk te beslissen. Wat eerst een verkeerde analyse was, kan op den duur een goede analyse geworden zijn. In het Engels lijkt constructie (a) geheel en al "taal" te zijn geworden.

Als dit juist is, zou het verklaren hoe een lidwoord op zo'n voor het Nederlands "vreemde" plaats kwam te staan: tussen adjectief en substantief. Een plaats, daar mag wel op gewezen worden, waar het bepalend lidwoord nooit is doorgedrongen. De verklaring is dan: de constructie heeft haar bestaan aan een vergissing te danken. En toen in de gesproken taal de steun van *zo groten man* verdween, werd uiteindelijk in de 19de eeuw *zo groot een man* uit de schrijftaal opgeruimd. Onverklaard blijft voorts nog waarom de ontwikkeling op den duur in het Nederlands een andere weg gegaan is dan in het Engels.

De constructies (b) en (c), het zij met nadruk gesteld, behoeven niet opgevat te worden als mutaties op (a); zij kunnen zeer wel opgevat worden als toevoeging van een lidwoord aan constructie (x).

Dat de ontwikkeling ook vandaag de dag niet tot stilstand is gekomen, moge onder andere blijken uit de voortgaande versmelting van *zo + een* tot *zo 'n* (vgl. De Rooij 1989). In de combinatie wordt, althans regionaal (o.a. in delen van Noord-Holland en in Vlaams-België), niet meer een lidwoord aan-

gevoeld, zodat het geheel combineerbaar wordt met meervouden. Het vroegste voorbeeld daarvan ons bekend, is van de tweede helft van de 19de-eeuw:

(47) *Zoo'n* varkens heb ik van mijn leven niet gezien (SLE 209).

Maar dat is stof voor een ander artikel.

Bronvermelding bij de citaten:

- AU *Die bedudinghe naden sinne van Sunte Augustijns regule*, ed. Karel De Flou, Gent 1901.
- B *Verjaard briegeheim*. Brieven aan B. Huydecoper, ed. Henri A. Ett, Amsterdam/Antwerpen 1956.
- CG M. Gysseling (ed.), *Corpus van Middelnederlandse teksten (tot en met het jaar 1300)*, reeks I *Ambtelijke bescheiden*; reeks II *Literaire handschriften*, Den Haag 1977 e.v.
- DU Johannes Duijkerius, *Het leven van Philopater; Vervolg van 't leven van Philopater*, ed. G. Maréchal, Amsterdam 1991. [1691 en 1697].
- HA F. HaverSchmidt, *Winteravondvertellingen*, ed. Marita Mathijssen & Dik Zweekhorst, Amsterdam 1994.
- HH P.C. Hooft, *Nederlandsche Histoerien*, Amsterdam 1642; boek 5, 7 en 8 [gebruikt is de facsimile-editie van P.J.H. Vermeeren, Den Haag 1964].
- HI *Gedichten van Willem van Hildegaersberch*, ed. W. Bisschop & E. Verwijs, Den Haag 1870 [reprint Utrecht 1981].
- HS Justus van Effen, *De Hollandsche Spectator*; afl. 31 t/m 60 [1732], ed. Elly Groenenboom-Draai, Leiden 1998.
- JC *Jhesus collacien; een laatmiddeleeuwse prekenbundel uit de kringen der tertiariissen*, ed. A.M. Baaij, Zwolle 1962.
- KO Jacobus Kok, *Amsteldamsche Jaarboeken, behelzende...etc.*, 3 dln., Amsterdam 1781.
- LW (*Expositio*) *Willerammi Eberspergensis abbatis in canticis canticorum; Die Leidener Handschrift*, ed. W. Sanders, (= *Kleine Deutsche Prosadenkmäler des Mittelalters* 9), München 1971.
- MS Melis Stoke, *Rijmkroniek*, ed. W.G. Brill, Utrecht 1885.
- R *Van den Vos Reynaerde*, ed. F. Lulofs, Groningen 1983.
- RM *De reis van Jan van Mandeville, naar de Middelnederlandse handschriften en incunabelen*, ed. N.A. Cramer, Leiden, 1908.
- SLE Domien Sleecx, *De sloopstimmerlieden [Werken van Sleecx, Gent 1884].*

- TEF *Een schoon historie van Turias ende Floreta*, etc. (1554), ed. C. Lecoutere en W.L. De Vreese, Leiden 1904.
- WD E. Bekker en A. Deken, *Historie van mejuffrouw Sara Burgerhart*, deel II [91e brief e.v.], 3e druk Den Haag 1786.
- WP *Die almittel- und altniederfränkischen Psalmen und Glossen*, ed. A. Quak, Amsterdam 1981.

Literatuur

- CHEL
1994 *The Cambridge History of the English Language*, ed. Richard M. Hogg e.a., I *The Beginnings to 1066* (1992); II 1066-1476 (1992); III 1476-1776 (1999); IV 1776-1997 (1998); V *English in Britain and Overseas*.
- HAERINGEN VAN
1953/1954 C.B. van Haeringen, "Onze 'uitspraak' van het Middelnederlands", *De Nieuwe Taalgids* 46 (1953), 9-18 en 47 (1954), 65-76 (Ook in: idem, Grammarie, Assen 1962, 152-182).
- HEINSIUS J.
1897 *Klank- en buigingsleer van de taal des Statenbijbels*, Groningen.
- HELTEN VAN W.L.
1881 *Vondel's taal. Grammatica van het Nederlandsch der zeventiende eeuw* I Vormleer, II Syntaxis, Rotterdam.
- KOELMANS L.
2001 *Het Nederlands van Michiel de Ruyter; morfologie, woordvorming, syntaxis*, Assen.
- LEUVENSTEIN VAN J.A.
1985 *De kluchten van Gerrit Hendricxz van Breughel: Tekstuigave met inleiding, taalkundige studies en tekstverklaringen*, Amsterdam.
- LOON VAN J.
1996 *Endogene factoren in de diachrone morfologie van de Germaanse talen*, Tongeren.
- MOONEN A.
1706 *Nederduitsehe Spraekkunst*, Amsterdam 1706 (Fotomechanische herdruk: Amsterdam 1977).
- ROOU DE J.
1989 "Zo'n dingen zeggen ze hier (niet); regionale verschillen in het gebruik van zo'n en zulke", in: *Album Moors*. Een bundel opstellen aangeboden aan Joseph Moors ter gelegenheid van zijn 75ste verjaardag, ed. S. Theissen & J. Vromans, Luik, 181-202.
- STOETT
1923 F.A. Stoett, *Middelnederlandse Spraekkunst. Syntaxis*, 3e druk, Den Haag 1923.
- VEEN VAN DE J.O.S.
1905 *Het taaleigen van Bredero; eene bijdrage tot de syntaxis van het Nederlandsch der zeventiende eeuw*, Amsterdam 1905.

- VERDENIUS A.A.
1946 Studies over zeventiende eeuws, Amsterdam.
- VMNW
2001 W.J.J. Pijnenburg, K.H. van Dalen-Oskam, K.A.C. Depuydt en T.H. Schoonheim,
Vroegmidde nederlandse woordenboek, 4 dln., Leiden.
- WEIJNEN A.
1976 Zeventiende-eeuwse taal, (4e druk: 1965) 5e druk Zutphen z.j.